

\*\*\*\*\*

# ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЖУРНАЛІСТИКИ

\*\*\*\*\*

УДК 007: 304:070.13(430)(09)

Ю. С. Бондаренко

## УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА “ДЕНЬ” У КОНТЕКСТІ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ПРЕСИ НІМЕЧЧИНИ

*У статті йдеться про важливість діяльності німецьких альтернативних видань за умов створення контрґромадськості, а також про важливість діяльності такої ж ваги всеукраїнського видання “День” за умов становлення громадянського суспільства, яке необхідне для успішного розвитку держави та формування історичної пам’яті нації, утвердження її самосвідомості. Крім того, відзначено, що видавничий матеріал газети “День” не лише історично вагомий, а ще й глибоко інтелектуальний та філософський, відтак є інформаційним продуктом, що з плином часу не втрачає своєї значущості й актуальності.*

**Ключові слова:** альтернативна преса, контрґромадськість (Gegenöffentlichkeit), контент, редакційна політика, читацька аудиторія.

### I. Вступ

Альтернативні медіа з’являються в Західній Німеччині у другій половині ХХ ст. в період активізації суспільно-політичних та економічних процесів. Зокрема, у 70-х рр. ХХ ст. німецька позапарламентська опозиція зазнала поразки, соціалістична спілка німецьких студентів припинила своє існування, а дрібні комуністичні угруповання постійно перебували в пошуках “революційних суб’єктів”. Це й посприяло найгучнішій перемозі соціал-демократичної партії Німеччини в післявоєнний період та різкому піднесенню економіки. Відмова від традиційної “лівої” політики породжує ґрунт для появи радикальних контр-культурних проєктів. У цей час активно починають публікувати новини-табу, тобто ту інформацію, яку замовчували й від висвітлення якої відмовлялася традиційна преса [1, с. 59]. У суспільно-політичному житті країни починають з’являтися об’єднані рухи опору (альтернативні рухи), які активно виступають, наприклад, проти використання атомної енергетики [2, с. 81]. Як відомо, кульмінацією альтернативного руху став TUNIX-Конгрес, що посприяв створенню першої альтернативної газети Німеччини “Die TAZ” (“Ді ТАЦ”) як рупора ідей певної читацької аудиторії, так званої контрґромадськості [3, с. 63].

Концепція альтернативних видань визначається імпровізацією контенту, серед журналістських матеріалів приваблюють статті на життєві та побутові теми. Редакції

мають тісний контакт із громадсько-соціальними рухами, підтримуючи їх певним чином.

Дослідження альтернативної періодики Німеччини належить до актуальних проблем сучасної науки про соціальні комунікації. Для української журналістики ще й досі залишаються проблемними питання якісної та альтернативної преси. Тож не лише можливими, а й необхідними є порівняння досвіду зарубіжних медіа з явищами вітчизняного медійного процесу та пошук оптимальної моделі його перспективного розвитку.

Вищезазначені проблеми вивчали фахівці в галузі українських соціальних комунікацій, редагування та журналістики, серед яких: В. Різун, М. Василенко, В. Здоровега, В. Лесик, А. Москаленко та ін. Що ж стосується альтернативної преси Німеччини, то її розглядали німецькі дослідники В. Бейвель, Х. Бромбах, Н. Бютефюр, К. Вайхлер, Б. Кесмаєр, П. Локк, К. Нітц, К. Ойрих, Х. Пюрер, Б. Хюттнер, К. Штамм, О. Ярен, та ін. Однак особливості функціонування української газети “День” через його порівняння з редакційною політикою альтернативної преси Німеччини ще не були об’єктом дослідження.

### II. Постановка завдання

Мета статті – з’ясувати особливості редакційної політики й діяльності всеукраїнської газети “День” у контексті альтернативної преси Німеччини.

Об’єктом дослідження є українська газета “День”, а предметом – особливості її редакційної політики та діяльності порівняно з функціонуванням альтернативної преси Німеччини.

Методи дослідження: порівняльний, аналіз та контент-аналіз.

### III. Результати

Німецький термінологічний словник “Дуден” дає таке тлумачення прикметника альтернативний: “це вибір між двома можливостями” [4]. За словами А. Бубеніка, “поняття чогось альтернативного вказує на протилежне ставлення до чогось існуючого” [5, с. 248]. Б. Хюттнер уточнює, що саме в словосполученні “альтернативна преса” прикметник “альтернативний” позначає інші фундаментальні економічні й загальні форми організації виробничого процесу у видавничій та журналістській діяльності [6, с. 36]. Отже, слово “альтернативний” має значення протилежного, відмінного.

На сьогодні німецька наука про соціальні комунікації оперує кількома визначеннями альтернативної преси. Г. Хоффакер і П. Локк вважають, що альтернативна преса – це “так звані “міські газети”, спрямовані суто на *Gegenöffentlichkeit* (контргромадськість), які з’явилися в німецькомовному просторі як супровід студентського повстання” [6, с. 30]. Б. Кесмаєр до альтернативної преси зараховує “і “маленьке видавництво”, і “міні-пресу”, і “пресу андеграунду”, і “видавництво однієї людини”, і “неприбуткові видавництва”. Працівники таких видавництв у німецькомовному інформативному просторі видають газети й журнали не комерційною метою. Їх основним завданням є робота з аудиторією – створення кола однодумців, яке вони називають “сценою”, “контркультурою”, “контргромадськістю” або “субкультурою” [7, с. 73]. М. Шибліський переконаний, що “альтернативна преса – це публікації, що створює невелика група людей (редакційний колектив), яка характеризується плинністю її членів. Такі видання виходять незначним тиражем, відтак з невеликим обсягом продажу, без реклами й не мають успіху серед широкої публіки” [8, с. 220]. Автономна група *a. f. r. i. k. a.*, ліберальна асоціація, вважає, що “альтернативні медіа орієнтовані, насамперед, на традиційні, громадські ЗМІ, а їх завданням є виправлення існуючого контенту інформаційного змісту та його доповнення, вони виконують важливу функцію формування ліберальних поглядів, їх особливим завданням є надання різних інтерпретацій соціальним і політичним суперечностям” [9]. К. Ойрих наголошує, що між масовою та альтернативною комунікацією існує безліч відмінностей, а “альтернативна преса – це дилетантська публіцистика, яка постає альтернативою існуючим мас-медіа, насамперед саме місцевим ЗМІ” [10, с. 11]. В. Бейвель і Х. Бромбах акцентують увагу на тому, що “альтернативна преса – це мета, організація робочого процесу, комунікативна модель та політичне розуміння” [3].

Загальноновизнаним класичним вважають визначення альтернативної преси, запропоноване К. Вайхлером: “Це газети і журнали демократично структурованих редакційних колективів на підприємствах, які працюють за принципом відшкодування витрат і відмови від реклами. Вони мають на меті створення *Gegenöffentlichkeit* усупереч традиційній пресі” [11, с. 151]. Як бачимо, дослідник визначає цільову аудиторію та називає чотири головні ознаки, що вирізняють альтернативні медіа: економіка й призначення, організація та процес роботи, моделі комунікації й розуміння політики та формальні категорії, як-от дизайн і зміст.

Основними принципами редакційної політики альтернативних медіа є: емансиповане використання ЗМІ, створення децентралізованої колективної програми, кожен читач-реципієнт – потенційний канал інформації, передбачена мобілізація та політизація мас, інтерактивна участь читачів та віддача, громадський контроль шляхом самоорганізації.

Відомо, що в українському журналістично-знавстві публіцистику й досі сприймають як найвищий рівень журналістської майстерності, адже вона порушує визначальні для соціуму проблеми та не лише інформує, а й формує суспільну думку. Крім того, утверджує національну ідентичність і визначає дискурсивні перспективи розвитку українського суспільства. Більшість науковців розглядає українську публіцистику як специфічну сферу соціального відображення дійсності, особливий вид соціальної діяльності та специфічне відгалуження творчої праці.

Особливе місце в українській публіцистиці посідає газета “День”, яка має на меті встановити історичну справедливість, певним чином заповнити прогалини в історії українського народу, прищепити українцям почуття національної гідності та гордості за власну державу. Ідеї, які висвітлюють тут українські публіцисти, надзвичайно актуальні в контексті сьогочасних суспільно-політичних подій, пов’язаних із загостренням державотворчих питань.

“День” розпочав свою роботу в 1997 р. Тип новоствореного всеукраїнського медіа головний редактор Л. Івшина визначила як “тип – “дерево”. Своім корінням воно проростає в національний ґрунт, живиться соками своєї землі, а гіллям та кроною – тягнеться у високе небо” [13, с. 3]. Саме принципу національної спорідненості із читачами та виховання патріотичного духу дотримується газета “День”, найголовнішим завданням якої, за словами її засновників, є побудова громадянського суспільства, відтак і якісно нової читацької аудиторії. А отже, завдання та мета всеукраїнської газети ідентичні завданням та меті альтернативної преси Ні-

меччини, адже особливість функціонування останньої теж визначається, передусім, редакційною політикою та цільовою аудиторією.

“День” – єдине в Україні періодичне видання, що заснувало власну бібліотеку на основі журналістських матеріалів. Газета, як зазначає її редактор Л. Івшина, “це своєрідна дослідна ділянка, на якій вирощуються ідеї та прообрази крупних ініціатив, які може та повинна взяти на озброєння держава” [13, с. 6]. Видання має на меті, з одного боку, спрямувати свого читача до загальноєвропейськості, а з іншого – звернути більш пильну увагу цільової аудиторії до українського, показати українцям невідому Україну, створивши інтелектуальний національний фундамент.

Тексти “Бібліотеки газети “День” і є інтелектуальним продуктом, що складається із журналістських матеріалів, підібраних по горизонталі та присвячених окремим напрямкам. Зокрема, видання “Україна Incognita” розкриває історії життя яскравих особистостей, чії імена прославили Україну. У книзі “Дві Русі” простежено, якими історичними шляхами розвивалася Київська Русь і Русь Московська, а книга “Війни і мир” являє собою сучасний погляд істориків, філософів, письменників на непрості історичні відносини українського та польського народів. У “Апокрифи Клари Гудзик” увійшли кращі зразки народної мудрості. Книга Л. Івшині “Мої університети” стала своєрідною візиткою кількох університетів України. Видання “День і вічність Джеймса Мейса” та “Джеймс Мейс: ваші мертві вибрали мене” споріднені тематикою голодомору, а продовженням теми стала книга С. Кульчицького “Чому ООН нас уничтожал?”. Видавничі проекти представлені українською, російською, польською, румунською, англійською мовами, тож до орбіти обговорення української ідеї за посередництва згаданих проектів входить значна комунікативна аудиторія.

Із моменту створення “День” одним із ключових своїх завдань вбачав віддзеркалення реконструйованої правдивої української історії, в чому є спорідненість із альтернативною пресою Німеччини, яка намагається публікувати матеріали-табу з історії своєї країни, які замовчуються традиційною пресою. Л. Івшина переконана, що саме реконструйована, відновлена історія є найпотужнішим джерелом української ідентичності. Отже, її далекоглядні плани – на кшталт “відтепер ми будемо займатися суспільством” – успішно втілюються в життя. На сторінках видання, як вона переконана, основні українські проблеми подано в ракурсі історичної пам’яті.

Упродовж п’ятнадцяти років “День” у співпраці з видатними істориками, філософами, культурологами, краєзнавцями до-

слідив чимало суперечливих, маловідомих та взагалі невідомих епізодів минулого нашої країни. На сьогодні це величезна база історичних матеріалів, архівних документів, фото, відтворених родоводів українських сімей. “День” існує і в електронному форматі, де традиційними стали рубрики: “Історія і Я”, “Маршрут № 1”, “Сімейний альбом України”. Тут представлені дослідження історії українських родів і родин, товариств та об’єднань, що має на меті реставрацію минулого України й таким шляхом. Тобто розкриваються та досліджуються ті теми, що були заборонені за радянських часів. Порівнюючи з альтернативною пресою Німеччини, бачимо, що там відбувається те саме: порушуються теми жіночого та антиядерного руху, діяльності екологічних груп, політичних угруповань, висвітлюються інтереси меншин.

Газета “День” – це лабораторія творчих підходів практичної журналістики та громадської діяльності до вивчення соціальних проблем, досвід створення й “вирощування” громадянського суспільства в період повернення до європейського дому з пострадянського стану, упровадження стандартів якісної преси. На її сторінках безліч афоризмів, які, поза всяким сумнівом, можна згрупувати в окреме видання крилатих висловів, актуальних як сьогодні, так і в майбутньому. “День” презентує непересічні видавничі проекти, в основі яких лежать публіцистичні тексти. “Броньбійна публіцистика” та “Підривна література” – її видавничі іміджеві проекти, що покликані узагальнити публіцистичний спадок українців, уобразити спільні траєкторії публіцистичної думки і можуть стати ключем до розуміння теперішніх державотворчих та націєтворчих процесів.

В Україні вже майже немає щоденних ранкових газет, із яких в інших країнах починають свій день інтелектуали. Можна впевнено стверджувати, що оборону успішно тримає щоденна газета “День”, яка не дає своїм читачам “заіржавіти”, постійно збільшуючи навантаження й урізноманітнюючи підходи своїми новими креативними проектами. Видання має силу щодня “підкидати хмизу” в інтелектуальне вогнище читача, тримає його в колі сучасних подій. Візуалам воно забезпечує неймовірне задоволення від ілюстрацій і фоторепортажів щонумера та в щомісячному додатку “Маршрут № 1”, а щороку – на фотовиставці-конкурсі, і концептуальному календарі, який також став уже доброю традицією. Цікаво дивитися на сучасне крізь призму редакційної політики цього видання, а ще цікавіше – на минуле, завдяки неймовірним розвідкам і книгам.

Структура редакції сучасного друкованого органу масової інформації в Україні не регламентована жодними законодавчими актами. Позаяк більшість друкованих ЗМІ в

нашій країні сьогодні належить до приватної форми власності, то рішення про структуру редакції, штатний розпис її підрозділів, права та обов'язки працівників цих підрозділів ухвалюються в кожному конкретному випадку засновниками й власниками видання, які виходять із своїх власних уявлень про ефективну організацію роботи журналістських колективів. Відтак структура редакцій окремих газет відрізняється певною різноманітністю. Структура газети "День" є такою: головний редактор, заступник головного редактора, заступник головного редактора з питань розвитку, відповідальний секретар та редактори різних відділів. Редакції альтернативної преси теж структуровані демократично.

Редакційна політика газети "День", як зазначає головний редактор, "має свою позицію і відстоює її упродовж років. Це – побудова вільної, європейської країни з власним ідентичним кодом. Ми в "Дні" робимо свою справу – дбаємо про якісну журналістику... "Дню" вдається утримувати формат, який не розбещує, не страхає читача, а просвітлює і виховує" [14]. Газета надає можливість представникам різних верств висловлювати свої позиції, а от коментарі саме професійних журналістів можна прочитати рідко. Що ж стосується альтернативної преси Німеччини, то вона відображає реальність через досвід її учасників, віддзеркалюючи події, зрозумілі кожному із цільової аудиторії.

Образ читача альтернативної преси Німеччини – це реципієнт, який є і журналістом, і критиком, і приймачем інформації. Читачі є рівноправними партнерами й активно діючими суб'єктами, мають право на власну думку щодо контенту медіа. А щодо кола читачів української газети "День", то це не обмежена будь-якими віковими, соціальними чи професійними рамками небайдужа аудиторія, представники якої заявляють про свої оцінки, прагнення та наміри в рубриках "Зворотній зв'язок" та "Пошта читачів". Вони прагнуть жити в екологічному інформаційному середовищі, розвиватися та вирізняються своєю обізнаністю, ерудицією, патріотизмом.

З економічного погляду українська газета "День" та німецька альтернативна преса також мають спільну рису – відсутній маркетинг як такий. Незрозумілою залишається функція відділу реклами "Дня", адже газета не тиражує жодної реклами. Маркетингові заходи вичерпуються фотоконкурсом, зустрічами із читачами, публікаціями книжок та літньою Школою журналістики, що є швидше просвітницькими, ніж промоційними заходами. Німецькі ж альтернативні видавництва працюють за принципом відшкодування витрат і також відмовляються від реклами.

#### IV. Висновки

У результаті проведеного дослідження ми, з'ясувавши соціокомунікативну функцію

газети "День" у контексті альтернативної преси Німеччини, дійшли таких висновків.

Наскільки важлива діяльність німецьких альтернативних видань за умов створення контргромадськості, настільки важлива й редакційна політика та особливості функціонування всеукраїнського видання "День" за умов становлення громадянського суспільства, без якого неможливі успішний розвиток держави та формування історичної пам'яті нації, виховання почуття гордості за свою країну й утвердження національної самосвідомості. Крім того, маємо зазначити, що видавничий матеріал газети "День" не лише історично вагомий, а ще й суспільно важливий, глибоко інтелектуальний та філософський. Книжки з "Бібліотеки газети "День" є інформаційним продуктом, що не втрапить своєї вагомості та актуальності навіть з плином часу.

Перспектива наукових досліджень цієї проблематики полягає у вивченні нових етапів трансформації такого якісно нового сегменту преси, як альтернативна преса, а також її стратегій розвитку на українському мас-медійному ринку, оскільки вона викликає все більшу довіру населення порівняно з традиційною пресою й може стати складовою ефективного механізму контролю українського суспільства за владними структурами як на місцевому, так і національному рівні.

#### Список використаної літератури

1. Hüttner B. Oy: Printmedien, Freie Radios, Archive&Verlage in der BRD, Österreich und der Schweiz / B. Hüttner, C. Leidinger. – Neu-Ulm, 2011. – S. 279.
2. Bütteführ N. Zwischen Anspruch und Kommerz: Lokale Alternativpresse 1970 – 1993. Systematische Herleitung und empirische Überprüfung / Nadja Bütteführ. – Münster ; New York, 1995. – S. 553.
3. Beywl W. Brombach, Hartmut: Kritische Anmerkungen zur Theorie der Alternativpresse / W. Beywl // Vierteljahreshefte für Kommunikationsforschung. – Hamburg, 4/1982. – S. 570.
4. Duden. Das Fremdwörterbuch. 3 Auflage. – Mannheim, 1974. – S. 655.
5. Bubenik A. Eigene Anmerkungen zur alternativen Medienarbeit. In: Wolfgang R. Langenbacher (Hrsg): Lokal kommunikation. Analysen. Beispiele. Alternativen. – München, 1980. – S. 248.
6. Hooffacker G. Bürgermedien. Neue Medien. Medienalternativen. 10 Jahre Alternativer Medienpreis / G. Hooffacker. – München : Verl. Hooffacker G., 2009. – S. 30, 36, 156.
7. Käsmayr B. Die sogenannte "Alternativpresse". Ein Beispiel für Gegenöffentlichkeit in der BRD und im deutschsprachigen Ausland seit 1968 / B. Käsmayr. – Gersthofen : Maro Verlag, 1974. – S. 73.
8. Schibilsky M. Struktur – der Protestzug ins Land der Träume / M. Schibilsky // Blätter

- des Bielefelder Jugendkulturrings. – Berlin, 1973. – № 271. – S. 220.
9. Arbeitsgruppe Alternativpresse (AgAp): Riesengroßes Verzeichnis aller Alternativzeitungen. – Bonn : 1981, 1982, 1983, AGAP/ID, 1980. – S. 78.
10. Eurich C. Alternativ-Publizistik. Handbuch der Massenkommunikation / C. Eurich. – München, 1981. – S. 11, 367.
11. Weichler K. Die anderen Medien. Theorie und Praxis alternativer Kommunikation / K. Weichler. – Berlin, 1987. – S. 151, 601.
12. Blisset L. Autonome a. f. r. i. k. a. gruppe. Handbuch der Kommunikationsguerilla. Libertäre Assoziation / L. Blisset, S. Bruenzels. – Hamburg, 1996. – S. 235.
13. Івшина Л. О. Слово до читача / Л. О. Івшина // Екстракт 150 : у 2 ч. / заг. ред. Л. Івшина. – Київ : Українська прес-група, 2009. – Кн. 1. – С. 3–12.
14. Ні дня без “Дня” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/top-net/ni-dnya-bez-dnya>.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2015.

---

**Бондаренко Ю. С. Украинская газета “День” в контексте альтернативной прессы Германии**

*В статье говорится о важности деятельности немецких альтернативных изданий в условиях создания контробщественности, а также о деятельности такой же важности в условиях становления гражданского общества, необходимого для успешного развития государства и формирования исторической памяти нации, утверждения ее самосознания. Кроме того, отмечается, что издательский материал газеты “День” не только исторически весомый, но также глубоко интеллектуальный и философский, поэтому является информационным продуктом, который со временем не теряет своего значения и актуальности.*

**Ключевые слова:** альтернативная пресса, контробщественность (*Gegenöffentlichkeit*), контент, редакционная политика, читательская аудитория.

**Bondarenko J. The Ukrainian Newspaper “Den” in the Context of Alternative Press of Germany**

*The article deals with the importance of German alternative media through the establishment of *Gegenöffentlichkeit* and the great importance of Ukrainian newspaper “Day” during the formation of the civil society, which is necessary for the successful development of the state and the formation of the historical memory of the nation, establishing its identity. In addition, it is noted that the publishing material of the newspaper “Day” is not only historically significant but it is also intellectual and deeply philosophical, that is why it is an information product that over time does not lose its importance and relevance.*

*“Day” is the only one periodical in Ukraine, which has established its own library based on journalistic materials. The publication is aimed, on the one hand, to direct his readers to the standards of the West Europe, on the other hand – to draw their attention to everything, what is Ukrainian, to show the Ukrainians the unknown Ukraine, having created a national intellectual foundation.*

*One of the key tasks of the “Day” since the establishment was to reflect the truly reconstructed Ukrainian historical facts, it has something in common with the German alternative press that tries to publish taboo materials from the history of the country, which are held back by the traditional press. The editorial policy of the newspaper “Day” is almost the same as of alternative German press: it reflects the reality through the experience of its members, showing the events, which are clear to each reader. The image of a reader of the alternative press in Germany is a recipient who is in the same time a journalist, a critic, and a receiver of information. Readers are the equal partners and active actors, they have a right to have their own opinion according to the content of media. As for the readership of the Ukrainian newspaper “Day”, they are not limited in age, in social position or in professional framework they are an indifferent audience, whose members declare their assessment, aspirations and intentions.*

*Economically, the Ukrainian newspaper “Day” and the German alternative media also have a fact in common: they have no marketing as such.*

**Key words:** alternative press, *kontrromadskist* (*Gegenöffentlichkeit*), content, editorial policy readership.